บางลาไม่เคยลาก่อน: การเดินทาง การหยุดพัก และบ้านที่ไม่ใช่บ้าน
Bangla mai khoei la kon: The Journey, The Break and A House is not a Home

ภูริณัฐ พฤกษ์เนรมิตร[1*]
Purinat Phruekneramit[1*]

Received: 6 March 2024 **Revised:** 9 May 2024 **Accepted**: 12 June 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะการโหยหาอดีตที่ปรากฏในเรื่องสั้น บางลาไม่เคยลาก่อน ของ เกริกศิษฏ์ พละมาตร์ ศึกษาด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสาร นำเสนอผ่านการพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า เรื่องสั้นนำเสนอความแปลกแยกของปัจเจกชนในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ผ่านการใช้ภาพของ “โอเอซีส” ที่เป็นแหล่งชุมนุมของคนชายขอบเป็นภาพแทนของบ้านเกิด เพื่อแสดงถึงการโหยหาพื้นที่ที่จะได้แสดงออกถึงตัวตนโดยที่ไม่ถูกกดทับจากสิ่งรอบข้าง ทั้งยังแสดงให้เห็นวิกฤตที่เกิดขึ้นในสังคม และภาพของคนกลุ่มหนึ่งที่ต้องเบียดเสียดและดิ้นรนอยู่ในสังคมที่ตนรู้สึกแปลกต่างออกไป โอเอซีส จึงเป็นสัญลักษณ์ของแหล่งพักพิงของบรรดาผู้ที่ไม่อาจเป็นเนื้อเดียวกับสังคม ให้ออกมาแสดงตัวตนท่ามกลางหมู่คนชายขอบ บรรเทาและฟื้นฟูตัวเองให้พอรู้สึกผ่อนคลายลงได้บ้าง แต่ไม่ใช่สิ่งที่ถาวรคงทน

คำสำคัญ: บางลาไม่เคยลาก่อน, โหยหาอดีต, บ้าน, บริโภคนิยม, ยูโทเปีย

Abstract

This academic article aims to study characteristics of nostalgia that appears in short stories called Bangla mai khoei la kon by Kriksit Palamart referred from documented research methodology and presented through descriptive analysis. The results of the study showed that short story present an alienate of individual in a changing society, By the use of the image of an “oasis” that is a gathering place for marginalized people to become a representative image of their hometown. To express the nostalgic reflection of space to express identity without being suppressed by the surroundings; shows the crisis occurring in society and the image of a group of people who have to huddle and struggle in a society that feels different to them. Oasis is therefore a symbol of refuge for those who cannot be integrated into society. Come out and express yourself among marginalized people, relieve and restore yourself enough to feel somewhat relaxed. But it’s not something permanent.

Keywords: Bangla mai khoei la kon, Nostalgia, Home, Consumerism, Utopia

[1] สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
[1] Thai major, Faculty of Humanities, Mahamakut Buddhist University
* E-mail: hanma_bagi@hotmail.com

บทนำ

"บ้าน" เป็นพื้นที่ทับซ้อนของเวลาและอารมณ์ที่ชัดเจนที่สุด กล่าวคือ บ้านเป็นทั้งอนาคตที่มนุษย์วาดหวังตั้งใจว่าจะต้องครอบครองไว้เป็นของตนเอง ทั้งยังเป็นพื้นที่แห่งอดีตที่บ่มเพาะและฝังรากลึกลงจิตใจในนามของความทรงจำ บ้านจึงมิใช่เพียงสิ่งของทางกายภาพเท่านั้น แต่ยังเป็นทั้งเรื่องของความรู้สึกทั้งในระดับปัจเจกบุคคลที่บรรจุเรื่องราวความสุขความทรงจำส่วนบุคคลเอาไว้ และเป็นเรื่องของประสบการณ์ร่วมในสังคมที่ทุกคนต่างมีประสบการณ์เกี่ยวกับบ้านร่วมกัน อาการโหยหาคิดถึงบ้าน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในความหมายของการโหยหาอดีต (nostalgia) จึงเป็นความรู้สึกร่วมของคนในสังคมทุกยุคสมัยตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน

ภาวะหลังสมัยใหม่ (Postmodernity) เป็นคำที่ใช้เรียกภาวะสังคมวัฒนธรรมร่วมสมัยที่เกิดจากความเปลี่ยนแปลงทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี เศรษฐกิจ และการเมืองเกิดความเปลี่ยนแปลงด้านวิถีชีวิตและโลกทัศน์ของผู้คนในสังคมปัจจุบัน เนื่องจากผลที่สืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ทางศาสนาและจิตวิญญาณมาสู่กระบวนทัศน์ทางวิทยาศาสตร์และระบบเหตุผลตั้งแต่ยุคแสงสว่างทางปัญญา (The Enlightenment) ซึ่งความแปรปรวนนี้แสดงออกให้เห็นหลายๆ เรื่อง หนึ่งในนั้นคือ ในวัฒนธรรมบริโภคนิยมร่วมสมัยที่ผูกมากับทุนนิยม (capitalism) (นพพร ประชากุล, 2552) ซึ่งสิ่งนี้เองที่เป็นพลังที่เข้าไปผลักดันให้เกิดความเปลี่ยนแปลงและนำไปสู่ความล่มสลายของวิถีชีวิตดั้งเดิม

ในสังคมบริโภค ระบบการผลิตสร้างการบริโภคขึ้นเพื่อขับเคลื่อนระบบการผลิตให้สืบเนื่องต่อไป ระบบการบริโภคแทรกซึมเข้าไปอยู่ในวิถีชีวิตประจำวันของบุคคล และขับเคลื่อนชีวิตของบุคคลให้ดำเนินไปตามกระแสแห่งวัตถุ/สินค้าต่างๆ ก่อให้เกิดปรากฏการณ์ที่ในสังคมเต็มไปด้วยสิ่งจำลอง (simulacra) การจำลองแบบ (simulation) และความเป็นจริงจำลอง (hyperreality) (เสาวณิต จุลวงศ์, 2556) จนเกิดความแปรปรวนขึ้นในระบบคุณค่า เกิดความพร่าเลือนขึ้นในพรมแดนที่ใช้แบ่งแยกสิ่งต่างๆ ส่งผลให้คนในสังคมตกอยู่ในสภาวะขาดความมั่นใจต่อสภาพสังคมในปัจจุบัน และเกิดความรู้สึกหมดหวังต่ออนาคต จึงอยากย้อนคืนกลับบ้าน ในฐานะแหล่งพักพิงใจ

อาการโหยหาคิดถึงบ้าน เป็นเรื่องทั่วไปของปัจเจกบุคคลอันเป็นส่วนหนึ่งในสมาชิกของสังคมที่เริ่มรู้สึกถึงความไม่มั่นคงและความแปลกแยกของสังคม จนเกิดเป็นความรู้สึกโดดเดี่ยวไร้ที่พึ่ง บุคคลจำนวนมากจึงเลือกจะหันกลับไปมองภาพความสุขที่ตนเคยสัมผัสเมื่อครั้งอดีต เพราะรู้สึกว่าสิ่งเหล่านั้นสามารถมอบความรู้สึกปลอดภัยและอบอุ่นใจได้

คำว่า nostalgia มีความสัมพันธ์กับมโนทัศน์ทางมานุษยวิทยาวัฒนธรรมร่วมสมัยอย่างน้อย 4 ชุด ได้แก่ 1. ประสบการณ์ (experience) ตามความหมายของเรย์มอนด์ วิลเลียมส์ (Raymond Williams) และวิคเตอร์ เทอร์เนอร์ กับเอ็ดเวิร์ด บูร์เนอร์ (Victor Turner and Edward M. Bruner) 2. การเมืองเรื่องของความทรงจำ (politics of memory) 3. ชุมชนในจินตนาการ (imagined community) ตามความคิดของเบเนดิค แอนเดอสัน (Benedict Anderson) และ 4. วิกฤตอัตลักษณ์ (identity crisis) (พัฒนา กิติอาษา, 2546) อีกทั้งคำนี้ยังมีนัยสื่อถึงเรื่องของอารมณ์ ความคิดและพฤติกรรม เพราะต้องการนำเอาอดีตกลับมาหรืออยากสร้างอดีตให้กลับมาอยู่ในปัจจุบัน (รุ้งนภา ยรรยงเกษมสุข, 2555) แตกต่างจากคำว่า reminisce ที่หมายถึงการคิดถึงอดีต ซึ่งจะไม่ได้มุ่งความสนใจไปที่ความทรงจำถึงอดีตที่งดงาม แต่เน้นไปที่ความรู้และความจำ เช่น หากคิดถึงบ้านก็จะมีภาพบางอย่างที่คิดถึง เช่น คิดถึงเตียงนอน

นุ่มๆ หรือเก้าอี้ตัวโปรดที่ใช้อ่านหนังสือ แต่หากเป็นความโหยหาอดีต จะมองลึกลงไปถึงความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว ความรัก ความอบอุ่น บ้านในมิติที่เป็นแหล่งพักพิงใจ หรือกระทั่ง “บ้าน” ในแง่ของถิ่นเกิดของคนพลัดถิ่น ซึ่งเป็นบ้านที่พวกเขาตระหนักดีว่าไม่มีบ้านให้กลับไป และไม่เคยมีอีกต่อไป (พัฒนา กิติอาษา, 2546) บ้านที่โหยหาจึงเป็นบ้านที่อยู่ในประสบการณ์ ผ่านกระบวนการประกอบสร้างขึ้นใหม่ และกลายเป็นบ้านในอีกรูปแบบหนึ่งที่แตกต่างไปจากความจำเดิม

ประเด็นเรื่องการโหยหาคิดถึงบ้าน นับเป็นเรื่องที่น่าสนใจและถูกหยิบยกไปเป็นประเด็นทั้งในละคร ภาพยนตร์ เพลง รวมไปถึงในวรรณกรรม ซึ่งที่ผ่านมาก็มีนักเขียนหลายคนนำเอาเรื่องนี้ไปเป็นข้อมูลเหล่านี้ไปเป็นวัตถุดิบในงานเขียน ดังเช่น กวีนิพนธ์ของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ เช่น แม่น้ำรำลึก เรื่องสั้นบางเรื่องของ กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ เช่น น้ำตก หรือนวนิยายของประภัสสร เสวิกุล เช่น เวลาในขวดแก้ว และคนอื่นๆ และเรื่องอื่นๆ อีกมาก รวมถึงเรื่องสั้น บางลาไม่เคยลาก่อน ในรวมเรื่องสั้น เรากำลังกลายพันธุ์ ของ เกริกศิษฏ์ พละมาตร์ กวีรางวัลซีไรต์ ประจำปี 2559 จากกวีนิพนธ์ นครคนนอก (ในนามปากกา พลัง เพียงพิรุพห์) เป็นอีกหนึ่งเรื่องที่หยิบยกเอาประเด็นเรื่องบ้านและการตามหาบ้านในความรู้สึกมาใช้ในงานเขียน ทั้งหมดนี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับความรู้สึกที่มีต่อบ้าน อีกทั้งนิยามของคำว่า บ้าน ก็ยังแปลความหมายได้กว้างขวางไปจนหมายถึงถิ่นฐานบ้านเกิด และตัวแทนของจิตวิญญาณท้องถิ่นด้วยเช่นกัน

จากทบทวนการศึกษาการโหยหาอดีตในวรรณกรรมไทยพบงานของ ชุติมา ประกาศวุฒิสาร (2554) ศึกษา ““บ้านเคยอยู่ อู่เคยนอน”: การโหยหาอดีตและการสร้างจินตภาพให้กับสตรีในนวนิยายแม่เบี้ย” ธัญญา สังขพันธานนท์ (2558) ศึกษา “มาตุคามสำนึกและการโหยหาอดีตในกวีนิพนธ์ของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์” เซอิจิ อุโดะ (2558) ศึกษา “อุปลักษณ์แห่งภาพหลอนในเรื่องสั้น “น้ำตก” ของกนกพงศ์ สงสมพันธุ์” วิมลมาศ ปฤชากุล (2559) ศึกษา ““บ้านที่หายไปของความรัก” กวีนิพนธ์ว่าด้วยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและชายแดนใต้ในสถานการณ์ความรุนแรง” วิทยา วงศ์จันทา (2555) ศึกษา “การประกอบสร้าง “ความเป็นลาว” ในวรรณกรรมและสื่อภาพยนตร์ไทยร่วมสมัย” พิเชฐ แสงทอง (2558) ศึกษา “จากการโหยหาอดีตสู่การเสาะค้นเทพเจ้าในสิ่งเล็กๆ: หนึ่งทศวรรษแห่งการเปลี่ยนโฉมหน้าของกวีนิพนธ์ไทย ศึกษาจากกวีนิพนธ์รางวัลเซเว่นบุ๊ค อวอร์ด (2547 - 2557)” และ คุณาพร ทองลอย และพัชลินจ์ จีนนุ่น (2564) ศึกษา “ระหว่างทางกลับบ้าน: การถวิลหาบ้านเกิดในกวีนิพนธ์ไทยที่ได้รับรางวัล ซีไรต์ ปี 2562” ทำให้เห็นว่าการศึกษาการโหยหาอดีตในวรรณกรรมไทยยังคงมีความน่าสนใจอยู่ไม่น้อย

เรื่องสั้น บางลาไม่เคยลาก่อน เป็นเรื่องของบักเบิดและหินผา สองหนุ่มจากอีสานที่กลายมาเป็นพนักงานควบคุมร่มของเรือลากร่ม (Parasailing) ที่ชายหาดบางลา เรื่องราวดำเนินผ่านบรรยากาศความแปรปรวนของท้องทะเล คลื่นลม และมรสุมที่สามารถพรากเอาชีวิตของคนไปได้ทุกเวลา ตัดสลับกับภาพนักท่องเที่ยว แสงสีในเมืองที่ไม่เคยหลับใหลราวกับเป็นความมั่นคงเดียวของเมือง และบรรดาคนชายขอบที่อยู่เบื้องหลังสังคมไม่ว่าจะเป็นพนักงานร้านอาหาร คนกวาดขยะ สาวบาร์เบียร์ กระทั่งโสเภณีสูงวัย ที่โคจรมาพบกันที่ “โอเอซีส” คลับ เล็กๆ ที่ซุกซ่อนอยู่ท่ามกลางตึกรามบ้านช่องและสถานเริงรมย์ และยิ่งความสนุกสนานบันเทิงในตัวเมืองยิ่งคึกคักเพียงใด ผู้คนที่มาพบกันในโอเอซีสก็ยิ่งรู้สึกแปลกแยกจากสังคมที่ตนกำลังอาศัยอยู่มากขึ้นเรื่อยๆ การศึกษาในครั้งนี้จึงเป็นการศึกษาอาการโหยหาบ้านที่ปรากฏในเรื่อง

สั้น บางลาไม่เคยลาก่อน เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับคนแปลกถิ่นที่มาใช้ชีวิตท่ามกลางวิถีนักท่องเที่ยวและเงินตรา

การเดินทาง: การดิ้นรนเอาชีวิตรอดของหนุ่มโรงงานสู่บีชบอยลากร่ม

การเข้าสู่ความทันสมัย สร้างผลกระทบอย่างยิ่งยวดต่อสังคมชนบท ความเจริญก้าวหน้าและความรวดเร็วในการติดต่อสื่อสารได้เบียดขับพวกเขาให้ต้องออกจากพื้นที่เก่า จากสังคมเกษตรกรรมและก้าวเข้าสู่สังคมใหม่ สังคมอุตสาหกรรม การค้าและการส่งออก การใช้เงินเป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยนจึงส่งผลกระทบให้ผู้คนต้องการไขว่คว้าทรัพยากรมาเป็นของตนเองให้มากที่สุด ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนสินค้า ในลักษณะการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชนบท สืบเนื่องมาจากเงินตรามิได้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางการแลกเปลี่ยนรอย่างเดียว แต่ยังรักษามูลค่าและเป็นปัจจัยการผลิตต่อไป ดังที่ ธงชัย วินิจจะกูล (2543) กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมอุตสาหกรรมว่า “พลังของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วแยกคนที่มีเชื้อสายไทย ออกจากวิถีชีวิตแบบชนบทและวัฒนธรรมท้องถิ่น เมืองขนาดใหญ่ขยายตัวขึ้นอย่างมาก การย้ายถิ่นฐานภายในประเทศได้โยกย้ายคนจากหมู่บ้านหรือเมืองเล็กๆ เข้าสู่สิ่งแวดล้อมใหม่... การเปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างรวดเร็ว มีพลังและมีผลในทางทำลายเสียจนกระทั่งความขัดแย้งระหว่างอดีตและปัจจุบันสามารถรู้สึกได้ในทุกๆ ทาง ผลที่ตามมาประการหนึ่ง คือ การโหยหาอดีต”

หินผาและบักเบิดคือตัวแทนของกลุ่มคนที่กล่าวถึงในย่อหน้าข้างต้นนี้ ทั้งคู่เป็น “เด็กไร้อนาคตจากหมู่บ้านชนบท” (เกริกศิษฏ์ พละมาตร์, 2558) จากภาคอีสาน ไม่ต่างจากเด็กชนบทคนอื่นๆ ปั่นจักรยาน ยิงนกตกปลา และโง่เขลาเรื่องการศึกษา แต่บักเบิดนั้นยิ่งกว่า เพราะทั้งโง่และตาเหล่ แต่แล้วช่วงชีวิตวัยรุ่นก็เกิดหักเห หินผากลายเป็นหนุ่มโรงงานที่ร่อนเร่เข้าโรงงานโน้นออกโรงงานนี้ พเนจรไปเรื่อย ส่วนบักเบิดหายหน้าไปหลายปี ส่งข่าวมาแค่ให้รู้ว่าพเนจรอยู่ภาคใต้ กระทั่งวันหนึ่งทั้งสองได้พบกันอีกครั้ง บักเบิดจึงชวนหินผาไปทำงานเป็นบีช บอยลากร่ม (พนักงานควบคุมร่มบนเครื่องเล่นเรือลากร่ม (Parasailing)) ให้นักท่องเที่ยวเช่นเดียวกับตนเอง เพราะมีรายได้ที่ดีกว่า การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นกับชีวิตของหินผาอีกครั้ง

ที่ชายหาดบางลา หินผาแทบจะไม่หลงเหลือชีวิตชนบทในเศษเสี้ยวของชีวิตอีกต่อไป มีเพียงบักเบิด เพื่อนสนิทวัยเด็กเท่านั้นที่ยังคงเป็นสิ่งยืนยันได้ว่าตนเองเป็นใคร มาจากที่ไหนกันแน่

การเดินทางได้เปลี่ยนแปลงตัวตนหลายอย่างของทั้งบักเบิดและหินผา กล่าวคือ บักเบิดที่เคยเป็นเด็กบ้านนอกไร้อนาคต กลายเป็นชายหนุ่มร่างกำยำบึกบึนที่หิ้วสาวต่างประเทศไม่ซ้ำหน้า (แม้ว่าจะเป็นเพียง “เพื่อนเที่ยว” ในช่วงเวลาสั้นๆ แล้วแต่ข้อตกลงกัน) แวะเวียนพามาทักทายเพื่อนฝูงเป็นระยะ ดวงตาที่บิดเบี้ยวซึ่งเคยถูกเพื่อนล้ออยู่บ่อยๆ ก็ไม่ส่งผลกระทบกับชีวิตของเขาต่อไป อีกทั้งหินผาก็กลายเป็นเพียงลูกน้องที่ติดสอยห้อยตามลูกพี่ไปตามสถานเริงรมย์ต่างๆ “ทั้งคู่ใช้ชีวิตเป็นปีศาจโลกีย์อยู่หลายปี มืนเมายามค่ำคืน แล้วห้อยต่องแต่งอยู่บนฟ้าในเวลากลางวัน มีอยู่บ้างที่บักเบิดตามผู้หญิงไปเมืองนอกนานนับเดือน รสเสน่หาพามันไปไกลแสนไกล แต่แล้วความรัก (ตามความเข้าใจ) ของมันก็เฉดหัวมันกลับมาซมซานเหมือนนกปีกหัก เพื่อนรักทั้งสองมักเริ่มต้นใหม่และให้อภัยตัวเองได้อย่างรวดเร็ว เพียงแต่มักเริ่มต้นอยู่ในวังวนเดิมๆ ซึ่งทั้งคู่ไม่มีวันเข้าใจ” (เกริกศิษฏ์ พละมาตร์, 2558) ในความทรงจำของทั้งคู่ที่มีต่อบางลา จึงมีลักษณะซ้ำเดิมหมุนวน ฉาบฉวยและเปราะบาง

ชีวิตของหินผาอาจต้องหมุนวนฉายซ้ำอยู่อีกหลายปี หากไม่ใช่เพราะเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับบักเบิด

"วันอันแสนโศกเศร้าที่สุดของหินผาได้แฝงมากับห้วงฤดูมรสุมนั้นนั่นเอง 'ลมหัวด้วน' ซึ่งเรียกขานในอีกสมญาหนึ่งว่าสายลมผีสิงได้พัดหมุนเข้ามาอย่างรุนแรงโดยไม่มีใครทันตั้งตัว...

...บักเบิดปลิวไปไกลกว่าใครจะคาดคิด หินผาอุ้มร่างเพื่อนที่คดงอบิดเบี้ยวผิดส่วนอยู่ตรงถนนแดงฉานขึ้นมา บักเบิดลืมตาซึ่งดั่งด้วยเลือดขึ้นมองเขา สำลักสองครั้งก่อนเงียบเสียงไป หินผาอุ้มเพื่อนยืนอยู่กลางถนน"

(เกริกศิษฏ์ พละมาตร์, 2558)

การจากไปของบักเบิดเสมือนการย้ำเตือนหินผาให้รู้สึกตัวตื่นขึ้นอีกครั้ง และตั้งคำถามกับตัวตนของตนเองอีกครั้ง เพื่อนรักซึ่งเคยเป็นเสมือนสิ่งยืนยันในตัวตนของตนเองได้จากไปพร้อมสายลมผีสิงเรียบร้อยแล้ว ทิ้งเขาไว้ท่ามกลางสังคมฉาบฉวยที่ไม่อาจสัมผัสตัวตนของตนเองได้อีกต่อไป นั่นจึงทำให้ "เขารู้สึกถนนทั้งสายหมุนคว้างก่อนพุ่งห่างจากเขาไป" (เกริกศิษฏ์ พละมาตร์, 2558)

นับแต่นั้นมา หินผาก็กลายเป็นคน เลื่อนเปื้อนเลื่อนลอย ใช้ชีวิตวันๆ "ไร้หลักประกัน ใดๆ ไม่รู้ว่ากระแสลมกรรโชกเปลี่ยนทิศทางอย่างรุนแรงระลอกไหน จะพาร่มชูชีพไปกองไว้บนถนนเป็นซากกระดูกที่แหลกเหลวเหมือนเพื่อนของเขา" (เกริกศิษฏ์ พละมาตร์, 2558) ใช้ชีวิตอยู่ภายใต้สังคมที่แปลกแยกจากตนเอง รู้สึกเปลี่ยวเหงาและขาดพร่องในจิตใจ กลายเป็นการโหยหาอะไรบางอย่างที่ขาดหายไปในชีวิต ซึ่งอาการ 'ไร้ราก' ของมนุษย์อันหมายถึงการเผชิญหน้ากับวิกฤตด้านตัวตนของมนุษย์นี้เองที่ค่อยๆ ก่อร่างกลายเป็นความรู้สึกไม่มั่นคง ไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับสังคม เพราะพวกเขาเหล่านี้ไม่สามารถมั่นใจในสิ่งที่เกิดขึ้นตรงหน้าได้อีกต่อไป การต่อสู้ท่ามกลางความโดดเดี่ยวในใจที่สั่งสมกินเวลาไป ทำให้มนุษย์อยากหวนกลับไปรำลึกถึงบางสิ่งที่มีความมั่นคง บางสิ่งที่สร้างความมั่นอกมั่นใจให้แก่พวกเขาได้ นั่นคือ ความทรงจำเกี่ยวกับตัวตนในอดีตของตนเอง

การหยุดพัก: การตามหาพื้นที่ยูโทเปียในจิตใจของคนชายขอบ

สังคมอุดมคติ (Utopia) เป็นสังคมที่มนุษย์ทุกคนต่างใฝ่ฝันที่จะให้เกิดขึ้นกับสังคมของตน ภาพสังคมอุดมคติมักเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์เจอสิ่งที่เลวร้าย คิดว่าโลกปัจจุบันไม่มีความยุติธรรม ดังที่อัจฉรา ชลายนนาวิน (2559) กล่าวว่า สังคมอุดมคติจะเกิดขึ้นเมื่อสังคมประสบพบพากับความขัดแย้งระหว่างชนชั้นหรือความแตกแยกทางสังคม ซึ่งสิ่งหนึ่งที่ดำรงตนอยู่อย่างมีเอกภาพคือ การโหยหาสังคมยูโทเปีย

ยูโทเปีย เป็นสังคมที่มีลักษณะเป็นเส้นขนานกับสังคมในรูปแบบปกติ จนไม่อาจมาบรรจบกันได้ในโลกแห่งความจริง ความคิดเกี่ยวกับยูโทเปียจึงมีลักษณะของการพยายามหลีกหนีจากความแตกแยกทางสังคมไปสู่สังคมที่เต็มไปด้วยความสุขสงบแสนงดงาม ความรู้สึกโหยหาสังคมอุดมคตินี้เองเป็นเหตุให้มนุษย์ที่กำลังเผชิญหน้าอยู่ในสังคมที่อ้างว้างในความรู้สึกต้องการซ่อนเร้น หลีกหนีปัญหาที่เกิดขึ้นกับชีวิตจริง ซุกซ่อนตัวเองอยู่ที่ไหนสักแห่งเพื่อปลอบประโลมจิตใจ

ยูโทเปียที่ปรากฏในเรื่องสั้น บางลาไม่เคยลาก่อน เป็นอีกหนึ่งส่วนที่สำคัญต่อการดำเนินเรื่องและการโหยหาอดีตเป็นอย่างยิ่ง โดยปรากฏอยู่ในรูปของ "ห้องแห่งความลับของป้าสวาท" ในชื่อว่า "โอเอซีส" ป้าสวาทเจ้าของที่แห่งนี้เป็นผู้หญิง "เร่ขายจิ๊" ให้ฝรั่งยุคลายคราม บักเบิดเคยกระซิบให้หินผาฟังว่า "ความขี้เหร่ทั้งหมดในโลกนี้ได้มารวมกันอยู่ในป้าสวาทคนเดียวแล้ว" (เกริกศิษฏ์ พละมาตร์, 2558)

ป้าสวาทพบโอเอซีสโดยบังเอิญ หลังพาลูกค้าฝรั่งขี้เมาคนหนึ่งเข้าไปในซอกหลืบของตึก ซึ่ง

เป็นจุดสิ้นสุดของด้านหลังตึกแหล่งบันเทิงสามแห่ง และเหลือเป็นช่องว่างสามเหลี่ยมแคบๆ ให้พอเพียงตะแคงเข้าไปได้ทีละคน หลังพบสถานที่แห่งนี้ ป้าสวาทก็อ้างสิทธิ์ในการค้นพบสถานที่แห่งนี้เป็นคนแรก โดยลักษณะของโอเอซีสนั้น “ซ่อนตัวราวกับเป็นสุญญากาศในห้วงดาราจักร เป็นอิสระจากมวลความเคลื่อนไหวอันไพศาลของเหล่าธุรกิจกลางคืนในบางลา” (เกริกศิษฏ์ พละมาตร์, 2558) ซึ่งหากสังเกตดูก็จะพบกับความสอดคล้องกับลักษณะของ ยูโทเปียที่กล่าวถึงไว้ก่อนหน้านี้ ทั้งลักษณะของการดำรงอยู่ที่ขนานกับสังคมปกติ ไม่อาจบรรจบกับโลกแห่งความจริง และเป็นแหล่งพักพิงพักผ่อนให้แก่ผู้มาเยี่ยมเยือนให้รู้สึกชุ่มชื่นหัวใจดังชื่อ “โอเอซีส”

ความพิเศษของโอเอซีสไม่ใช่ความสวยงามหรือความอลังการตระการตาที่ดึงดูดผู้คนแบบหินผาและบักเบิดเข้ามา หากแต่มันเป็นเสมือนศูนย์รวมของความอัปลักษณ์ของบางลาเอาไว้ ความอัปลักษณ์ที่ว่านี้คือบรรดากลุ่มคนที่คอยขับเคลื่อนซอยบางลาอยู่เบื้องหลังบรรยากาศแห่งแสงสี ทั้งเด็กในบาร์อะโกโก้ เด็กเชียร์แขก เด็กในสนามมวย พนักงานร้านอาหาร รวมไปถึงลูกค้าส่วนใหญ่ที่เป็นนักเต้นรูดเสา บรรดาผู้คนเหล่านี้ต่างเป็นคนต่างที่ต่างถิ่นที่เข้ามาทำมาหากินในบางลาแทบทั้งสิ้น โอเอซีสจึงเป็นสถานที่ “ซึ่งสมาชิกต่างนำความเหงาไปถมไว้ที่นั่น” (เกริกศิษฏ์ พละมาตร์, 2558) เป็นแหล่งชุมนุมของผู้คนที่ถูกหลงลืม และถูกลบเลือนตัวตนให้หายไปจากสังคมแสงสีภายนอก เป็นเพียงใครคนหนึ่งที่ต้องคอยบริการลูกค้าที่ไม่เคยรู้จักหน้าค่าตาสับเปลี่ยนไปมาอยู่ตลอด มีชีวิตเวียนวนและหมุนคว้างไม่ต่างจากหินผา

“ในโอเอซีสไม่มีอะไรน่ารื่นรมย์แม้แต่อย่างเดียว นอกจากได้คุยกับคนทุกข์ยากแบบเดียวกัน พบกับผู้ดิ้นรนเพื่อความฝันเหมือนๆ กัน ฝันว่ามนุษย์ต่างชาติจะมอบทรัพย์สินเงินทองให้กับทุกคน พาไปอยู่ในประเทศที่พัฒนาแล้วสุขสบายไปทั้งชาติ โอเอซีสทำให้สมาชิกอุ่นใจ เป็นเหมือนโบสถ์วิหารที่พึ่งทางใจของคนบาป แม้ถนนสายนี้จะเป็นอย่างไรก็ตาม... ทว่าไม่มีโอเอซีสรวมอยู่ในนั้น”

(เกริกศิษฏ์ พละมาตร์, 2558)

จะเห็นว่าแท้จริงแล้ว คนกลุ่มนี้มิได้โหยหาความสะดวกสบายเลยแต่น้อย พวกเขายังสู้ ทนกัดฟัน ยืนหยัดต่อสู้รับมือกับการเปลี่ยนแปลงได้อยู่เสมอ แต่อาการร่วมที่ดึงดูดบรรดาคนบาปของศาสนามาร่วมกันได้นี้ เพราะอาการเปลี่ยวเหงาและแปลกแยกที่ทุกคนต่างมีร่วมกัน เข้าโอเอซีสมาเพียงเพื่อถามไถ่ข่าวคราวทางบ้านนอกจากใครสักคน พูดคุยสัพเพเหระเรื่องชีวิตความเป็นอยู่การทำมาหากิน ทำตลกโปกฮาซึ่งหนีไม่พ้นเรื่องใต้สะดือ นอกจากนี้ยังเป็นที่ “สังสรรค์กินข้าวแบบต่างคนต่างหิ้วมารวมๆ กัน” (เกริกศิษฏ์ พละมาตร์, 2558)

การให้ภาพของคนที่มาร่วมกันเพื่อกินข้าวพร้อมกัน คล้ายเป็นการจำลองภาพเรื่องราวของครอบครัวขนาดใหญ่ขึ้นมาครอบครัวหนึ่งที่ซึ่งทุกคนรักใคร่ปรองดองกันด้วยอาการโหยหาบ้านเกิดทั้งสิ้น ภาพโต๊ะกับข้าวและการนั่งล้อมวงให้ความรู้สึกอบอุ่นใจ และพาทุกคนย้อนกลับไปยังยุคสมัยเก่า ที่ให้ความสำคัญกับการกินข้าวร่วมกัน มากกว่าจะเดินถืออาหาร “แดกด่วน” แวะกินตามรายทาง ซึ่งการ โหยหาพื้นที่ที่สามารถแสดงตัวตนออกมาร่วมกันได้นี้ มีลักษณะของการเป็น “ชุมชนในจินตนาการ” (Imagined communities) ที่เชื่อมโยงกับการโหยหาอดีตร่วมกันของมนุษย์ในสังคมอย่างหนึ่ง ดังที่ พัฒนา กิติอาษา (2546) กล่าวว่า “ชุมชนในจินตนาการเป็นพรมแดนอย่างหนึ่งที่จะกำหนดขอบเขตหรือคัดสรรสมาชิกที่เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของปฏิบัติการโหยหาอดีตอย่างเดียวกันหรือลักษณะเดียวกัน การโหยหาอดีตอย่าง

เดียวกันผ่านสัญลักษณ์หรือการแสดงออกที่คล้ายๆ กัน ด้วยความรู้สึกและสำนึกร่วมกัน ย่อมเกิดขึ้นในพื้นที่ของชุมชนในจินตนาการอย่างเดียวกัน” จึงอาจกล่าวได้ว่า ผู้คนในโอเอซีสของบางลาแห่งนี้ต่างเป็นพวกโหยหาอดีตร่วมกัน และโอเอซีสคือพื้นที่แห่งการโหยหาอดีตของกลุ่มคนชายขอบกลุ่มนี้

อย่างไรก็ตาม ตัวละครทุกตัวในโอเอซีสต่างก็รับรู้กันดี ว่าภาพครอบครัวเฉพาะกิจนี้ แม้จะเป็นเพียงสิ่งจอมปลอมที่ใช้หลอกตัวเองกันอยู่ แต่อย่างน้อยก็ยังดีกว่าการที่จะต้องเผชิญหน้ากับความเป็นจริงที่โหดร้ายว่าตนไม่เคยมีบ้าน และไม่อาจหวนคืนกลับไปยังบ้านหลังเก่าเหล่านั้นได้อีกต่อไป เพราะยุคสมัยที่เปลี่ยนผ่านได้พัดพาเรื่องราวเหล่านี้ออกไปจนหมดสิ้น การพัฒนาได้กวาดต้อนและแปรเปลี่ยนสังคมให้มีความทันสมัย แข่งขัน แย่งชิงทรัพยากรเพียงเพื่อใช้ชีวิตให้อยู่รอดไปเพียงวันต่อวัน การหลอกตัวเองจึงพอจะเป็นหนทางเดียวที่ทำให้พวกเขามีแรงต่อสู้ในเช้าวันถัดไป

บ้านที่ไม่ใช่บ้าน: ความย้อนแย้งทางอารมณ์ของคนชายขอบแห่งยุคสมัย

ภายหลังการตายของบักเบิด หินผาทำงานต่อโดยไร้ซึ่งชีวิตจิตใจในการผลักตัวเองไปข้างหน้า เขาได้พยายามเดินเลาะรอยใช้ชีวิตตามบักเบิด ยกเว้นแต่ในเรื่องผู้หญิง โดยมีการให้เหตุผลว่า เขาไม่ค่อยมีโชคในด้านนี้

ความย้อนแย้งของเหตุผลเกี่ยวกับผู้หญิงในเรื่องนี้เป็นอีกหนึ่งเรื่องที่น่าสนใจ เพราะจะสังเกตว่าภายในเรื่องนี้จะมีการพยายามใส่เรื่องราวของหินผาและบักเบิด สองคู่หูที่ดำเนินชีวิตมาด้วยกัน ประสบพบเจอเหตุการณ์พร้อมกัน แต่ก็มีบางอย่างที่เป็นคู่ตรงข้าม (binary opposition) นับเป็นคู่เทียบได้อย่างดี โดยแบ่งสังคมออกเป็น 2 ส่วน คือสังคมชนบท ในวัยเด็ก กับสังคมเมืองในบางลา จะสังเกตได้ว่าในสังคมชนบท บักเบิดแทบจะไม่มีตัวตนเกี่ยวกับรูปลักษณ์ภายนอกให้ใครได้ชื่นชมเลย ทั้งรูปร่างหน้าตา หรือกระทั่งในการเรียนหนังสือ บักเบิดเรียนหนังสือไม่เก่งจนเพื่อนชอบเรียกว่า “บักขี้ปึก” (ไอ้โง่) แต่เวลาต่อมา เมื่อเขาไปทำงานที่บางลาและพบกับหินผาอีกครั้ง คราวนี้เขากลายเป็น บักเบิด หนุ่มผิวคล้ำร่างบึกบึนที่มาพร้อมกับสาวสวยต่างชาติไม่ซ้ำหน้า

ในทางตรงกันข้ามนั้นเอง หินผาที่เคยใช้ชีวิตอย่างเรียบง่ายในสังคมชนบทเมื่อครั้งยังเด็ก กลับรู้สึกถึงความแปลกแยกของสังคมเมืองมาก เสียยิ่งกว่าบักเบิดซึ่งแทบไม่เคยย่างกรายกลับเข้าบ้านไปด้วยซ้ำ กลายเป็นลูกน้องของเพื่อนซึ่งเป็นคนชายขอบของสังคม จึงหมายความว่าหินผากลายเป็นชนชั้นที่ต่ำกว่าชายขอบอีกระดับหนึ่ง และไม่สามารถหาหญิงมาได้อย่างเพื่อน ทั้งๆ ที่รูปร่างหน้าตาก็ดีกว่า สติปัญญาก็สูงกว่า

สิ่งนี้อาจอธิบายได้ด้วยเหตุผลว่า ในสังคมชนบท ซึ่งภายในเรื่องแทนด้วยสังคมที่ปราศจากการปรุงแต่ง เนื้อแท้ของบักเบิดไม่มีอะไรเป็นชิ้นเป็นอันได้ทั้งสิ้น ตัวตนของเขาในชนบทเป็นเพียงแค่เด็กโง่ ตาเหล่ ไร้อนาคตคนหนึ่งเท่านั้น เขาจึงเลือกจะหันหลังให้ชนบท ออกเดินทางเข้าหาความเจริญของสังคมเมือง ในขณะที่หินผามีการซึมซับรับเอาความเป็นชนบทเอาไว้อย่างชัดเจน

เมื่อเข้ามายังสังคมเมือง ขณะที่บักเบิดทำงานเป็นพนักงานควบคุมร่มของเรือลากร่มให้ฝรั่งและคนนานาประเทศที่หลั่งไหลเข้ามา หินผากลับเป็นเพียงหนุ่มโรงงาน ซึ่งเป็นลักษณะเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทด้วยซ้ำ บักเบิดสามารถเดินเหินสะดวก เดี๋ยวตามคนโน้นที ไปอยู่กับคนนี้ที หินผากลับพยายามเก็บเงินเพื่อซื้อรถปิ้งลูกชิ้นเนื้อขาย และประเด็นนี้ยังถูกตอกย้ำอีกครั้งผ่านการหาคู่ควงผู้หญิง บักเบิดสามารถหาคนใหม่ได้เรื่อยๆ ในขณะที่หินผาไม่มีดวงในเรื่องนี้เลย เพราะผู้แต่งต้องการชี้ให้เห็นว่า

คนลักษณะแบบหินผาที่ยังคงยึดโยงอยู่กับสังคมสมัยเก่า ไม่อาจแนบเนียนเป็นเนื้อเดียวได้สนิทเท่าคนสมัยใหม่อย่างบักเบิด และยังสอดคล้องกับลักษณะของบริโภคนิยมในแง่ที่ว่าพื้นที่ของเมืองสมัยใหม่ ถูกแปรเปลี่ยนเพื่อให้สอดรับงานบริการและการบริโภคสินค้าที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว เมืองจึงกลายเป็นพื้นที่แห่งการบริโภค ซึ่งถูกนิยามใหม่ในฐานะ “พื้นที่ของผู้หญิง” (ไทวิกา อิงสันเทียะ, 2555) ดังนั้น ผู้หญิงต่างชาติที่เข้ามาหาบักเบิดจึงเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นว่าบักเบิดตกอยู่ภายใต้อำนาจของบริโภคนิยมแทบทั้งสิ้น จึงไม่น่าแปลกใจ ที่หินผาจะรู้สึก “เป็นคนทึ่มเงอะเงิ่น” ในตอนที่ทั้งสองพบกันหน้าห้างหรู ขณะที่เพื่อนของเขา “เปลี่ยนเป็นคนกล้า คล่องแคล่วต่อกิจกรรมของคนมีอันจะกิน” (เกริกศิษฏ์ พละมาตร์, 2558)

นอกจากนี้ หากสังเกตไปยังงานควบคุมร่มที่ทั้งสองทำ จะพบว่า การท่องเที่ยวสมัยใหม่ถูกมองว่าลดทอนคุณค่าของธรรมชาติและความเป็นมนุษย์ในกลไกของการค้า การท่องเที่ยวสมัยใหม่ในรูปแบบบริโภคนิยมจึงเป็นการท่องเที่ยวที่จะต้องจับจ่ายใช้สอยเพื่อหาความสุข และจบลงด้วยการแชร์รูปอวดโลกผ่านโซเชียลมีเดีย เพราะเชื่อว่า “สินค้า” ที่ได้แชร์ลงไปนั้น ยิ่งสวยงามมากเท่าไร ก็ยิ่งสร้างคุณค่าให้แก่ตนเองมากเท่านั้น ดังนั้นเมื่อนำความคิดเรื่องสัญลักษณ์ผู้หญิงแทนอำนาจบริโภคนิยม มารวมกับความคิดการท่องเที่ยวเป็นการส่งเสริมคุณค่าของบริโภคนิยม การตายของบักเบิดจึงไม่ใช่เรื่องน่าแปลกใจแต่อย่างใด นั่นเพราะเขาถูกบริโภคนิยมดูดกลืนสัญญะให้กลายเป็นเพียงตัวแทนของคนสมัยใหม่ ตัวของบักเบิดเองจึงไม่เหลือความหมายในตนเองอีกต่อไป ข่าวการตายของบักเบิดกับนักท่องเที่ยวสาวจึง “ปรากฏอยู่ในหน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นบางฉบับ หลังจากนั้นชื่อของมันก็ได้ถูกกลืนหายไปอย่างรวดเร็วเหมือนคลื่นซัดชายหาดหน้ามรสุม ไม่มีใครหน่วงเรื่องไหนไว้ยกย่องเชิดชูหรือหยาบหยามได้นานในกระแสอันเชี่ยวกรากแห่งสังคมชายหาด” (เกริกศิษฏ์ พละมาตร์, 2558)

หลังการตายของบักเบิด ตัวละครอีกตัวที่เข้ามามีอิทธิพลในเรื่องสั้นเรื่องนี้ชื่อว่า สวรรยา เขาเป็นชายหนุ่มที่ป้าสวาทภาคภูมิใจเป็นอย่างมาก นอกเหนือไปจากเรื่องเล่าเกี่ยวกับการที่เขารอดจากเงื้อมมือของสายลมผีสิงมาได้

“ป้าสวาทมักพูดถึงสวรรยาอยู่เสมอ ๆ ว่าครั้งหนึ่งเคยเป็นเด็กลากร่มรุ่นแรก ๆ ที่ชายหาดส่งตัวเองเรียนจนจบปริญญา”

(เกริกศิษฏ์ พละมาตร์, 2558)

หลังจากที่หินผาได้รับหนังสือจากชายคนหนึ่งซึ่งเป็นลูกค้าที่มาเล่นร่ม เขาใช้เวลาที่เหลือไปกับการอ่านหนังสือและทำสิ่งต่าง ๆ อย่างที่ต้องการ เมื่อเก็บเงินได้มากพอเขาจึงเข้าไปที่โอเอซีสเพื่อบอกลาป้าสวาท แต่กลับได้รับคำตอบว่า “สวรรยายังกลับมา เพราะฉะนั้นเขาก็ต้องกลับมาที่โอเอซีสเช่นเดียวกัน... แกกำชับว่า คนอื่นช่างหัวมัน แต่หินผาจะต้องกลับมาอีกครั้งเหมือนสวรรยา” (เกริกศิษฏ์ พละมาตร์, 2558)

การที่ป้าสวาทนำหินผาไปเปรียบเทียบกับสวรรยา อาจเป็นไปได้ว่า แท้จริงแล้ว ป้าสวาทสังเกตเห็นลักษณะแปลกแยกที่ทั้งหินผาและสวรรยามี ทั้งคู่มีจุดมุ่งหมายในชีวิต ต้องการค้นหาตัวตนและใช้ชีวิตอย่างยึดมั่นต่อตัวตน ต่างจากสาวในบาร์ อะโกโก้ที่เข้ามาลาป้าสวาทและทุกคนในโอเอซีสที่ “ผัวฝรั่งไม่รู้ด้วยซ้ำว่าเธอเต้นอะโกโก้ ความรักเกิดขึ้นในห้างสรรพสินค้ากลางใจเมือง ชีวิตเหมือนความฝัน เธอว่า หลังจากไปแล้วไม่มีใครเห็นเธออีกเลย” (เกริกศิษฏ์ พละมาตร์, 2558) และอีกหลายคนที่เดินจากไป แต่ไม่ใช่กับทั้งหินผาและสวรรยา การหยั่งรากฝอยที่เป็นเสมือน

ส่วนหนึ่งในชีวิตหรือจิตวิญญาณของพวกเขาผูกโยงไว้กับโอเอซีสแห่งนี้เรียบร้อยแล้ว ดังนั้น แทนที่ทั้งสองจะกลับไปยังบ้านที่ไม่มีร่องรอยให้โหยหาอีกต่อไป พวกเขาจะเลือกกลับมาพักฟื้นใจที่โอเอซีสแห่งนี้แทน

คำพูดของป้าสวาทเปรียบดังประกาศิตหลังจากนั้น “ครั้งเขาหวนคืนสู่บางลาเมื่อทุกสิ่งเปลี่ยนแปลงฉาบฉวย เขายังเข้าไปที่โอเอซีสเสมอ” (เกริกศิษฏ์ พละมาตร์, 2558) ซึ่งการหวนกลับมาโอเอซีสอีกครั้งของหินผา มีความแตกต่างออกไปจากเดิมสมัยก่อนออกเดินทาง เพราะในครั้งนี้ “โอเอซีสได้ล่มสลายลงแล้ว” (เกริกศิษฏ์ พละมาตร์, 2558) ไม่มีใครดูแลอีกต่อไป ป้าสวาทก็หายตัวไป มีเพียงจดหมายที่หินผาเขียนโต้ตอบกับสวรรยาเท่านั้น การหวนกลับไปบางลาจึงอาจเป็นการย้อนกลับไปมองเศษซากบ้านในความรู้สึกที่ครั้งหนึ่งตนเคยอาศัยพึ่งพิงอยู่ก็เป็นได้ เพราะในข้อความที่ว่า “เพราะสำหรับเขาบางลาไม่เคยมีวันเวลา” อาจสื่อได้ทั้งการเป็นเมืองท่องเที่ยวที่สว่างไสวทั้งวันคืนจนแยกไม่กลางวันกลางคืนไม่ได้ หรืออาจเพราะเขากำลังย้อนกลับมาหาบางลาในความทรงจำของตนที่ทับซ้อนกับบางลาซึ่งเป็นพื้นที่จริง เพราะสำหรับพวกโหยหาอดีต โลกรอบตัวคือสิ่งแปลกปลอม เขาไม่ใช่สิ่งแปลกปลอมที่หลุดเข้ามาในสังคม แต่ทั้งสังคมนั้นต่างหากดูแปลกปลอมสำหรับเขา จึงพากันหันมาใช้การโหยหาอดีตเป็นช่องทางเพื่อย้อนกลับไปหาความอบอุ่นและมั่นคงในอดีต (วุฒิชัย กฤษณะประกรกิจ, 2548)

ความย้อนแย้งของคนชายขอบอย่างเช่นหินผา จึงเป็นเสมือนตัวแทนความย้อนแย้งของสังคมเกษตรกรรมที่ถูกผลักไสไล่ส่งให้เข้าไปอยู่ร่วมในสังคมสมัยใหม่ โดยที่ไม่มีโอกาสได้เตรียมตัวหรือตัดสินใจ ก่อให้เกิดความรู้สึกถูกคุมคามกัดกร่อนจิตวิญญาณแห่งยุคสมัยที่แปลกแยกจนแหว่งวิ่น ไม่อาจเป็นเนื้อเดียวกับสังคมที่ตนถูกดูดกลืนเข้ามา การโหยหาอดีตของหินผาและสวรรยา จึงเป็นการโหยหาบ้าน ในฐานะที่มันสามารถแสดงออกถึงความเป็นตัวตนออกมาได้อย่างชัดเจนที่สุด การที่เหล่าคนบาปแห่งบางลาต้องอาศัยอยู่ร่วมกันภายใต้กฎเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นมาเอง ไม่ใช่สิ่งที่ภายนอกเป็นผู้กำหนดพฤติกรรม เพราะพวกเขาต่างก็รู้สึกถึง “ความไม่แน่นอนในการดำรงชีวิต” และ “ความแปลกแยกในสังคมเนื่องจากการถูกจำกัดพื้นที่ส่วนบุคคลหรือการสูญเสียอิสรภาพอันเป็นผลจากลักษณะของสังคม” ตามลักษณะการโหยหาอดีตของ Stauth และ Turner (1998; อ้างถึงใน ทัศนีย์ มีวรรณ, 2542) โอเอซีสจึงเป็นบ้านที่ไม่ใช่บ้านของพวกเขา ให้ความรู้สึกมั่นคง อบอุ่น และชุ่มชื่นหัวใจ แม้ในยามที่สังคมรอบข้างแห้งเหือดและแล้งไร้

สรุปผล

เรื่องสั้น บางลาไม่เคยลาก่อน นำเสนอความแปลกแยกของปัจเจกชนในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม หินผาแสวงหาสิ่งที่เข้าเติมเต็มความขาดพร่องในจิตวิญญาณ ด้วยการสร้างภาพของโอเอซีสให้เป็นพื้นที่ของ “ชุมชนในจินตนาการ” (Imagined communities) เป็นภาพแทนของบ้านเกิดของบรรดาคนชายขอบในชายหาดบางลา อย่างไรก็ตาม การหวนกลับไปอดีตในแบบของเกริกศิษฏ์ไม่ใช่การนำเสนอ การโหยหาสวรรค์หาย (Paradise lost) ซึ่งหมายถึงการโหยความมั่งคั่งเมื่อครั้งอดีต แต่เป็นการโหยหาพื้นที่ที่จะได้แสดงออกถึงตัวตนโดยที่ไม่ถูกกดทับจากสิ่งรอบข้าง โอเอซีส จึงกลายเป็นที่รองรับอาการโหยหาของผู้คนในสังคมเป็นจำนวนมาก เพราะการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วย่อมส่งผลโดยตรงต่อปัจเจกบุคคลอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น จึงเกิดการทับซ้อนกันของพื้นที่ เวลา และอารมณ์ และเป็นการช่วงชิงอำนาจเพื่อแสดงออกในสังคมได้อย่างเปิดเผย ตัวตนของคนในสังคมสมัยใหม่จึงมีความเลื่อนไหลและเปลี่ยนแปลงอยู่

ตลอดเวลา คุณค่า วัฒนธรรมดั้งเดิมถูกกัดกร่อน เสียจนแหว่งวิ่น เบียดขับให้คนกลุ่มอื่นที่ไม่เห็นด้วยกลายเป็นชายขอบของยุคสมัยที่ต้องฝืนทนอยู่ในสังคม

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ใช่ว่าจะส่งผลเสียให้กับผู้ที่เป็นอื่นเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ในทางกลับกัน ผู้ที่ดำรงอยู่ภายใต้การเปลี่ยนแปลงนั้นก็ไม่อาจนิยามตัวตนได้อีกต่อไป (บักเบิดตกอยู่ภายใต้อำนาจบริโภคนิยม) นั่นจึงเป็นวิกฤตที่บุคคลต้องประสบ เพราะรากเหง้าของตนเองได้เลือนจางไปแล้ว

นอกจากนี้ สิ่งที่เรื่องสั้นเรื่องนี้ได้เสนอแนะไว้ มิใช่การพยายามต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลง ทำลายวัฒนธรรมใหม่ หรือปฏิเสธการเข้ามาของการพัฒนาของสังคม หากแต่เป็นการพยายามชี้ให้เห็นถึงการพยายามอยู่ร่วมกันให้ได้ แม้ว่าบางอย่างอาจขัดแย้งกับตัวตนที่ต้องการค้นหา แต่สุดท้ายแล้วก็เป็นเพียงมนุษย์คนหนึ่ง เป็นคนชายขอบของยุคสมัยตัวเล็กๆ ที่อาศัยอยู่ในสังคมที่กว้างใหญ่ที่ซึ่งคนส่วนใหญ่ในสังคมชื่นชมและชมชอบสิ่งที่เกิดขึ้นนี้ สิ่งที่พึงกระทำจึงเป็นการ “ปรับตัว” ให้เข้ากับยุคสมัย แต่ต้องรำลึกถึงตัวตนภายในอยู่เสมอไม่ “เปลี่ยนแปลง” เลื่อนไหลไปตามสภาพสังคม

ความสำคัญของเรื่องสั้น บางลาไม่เคยลาก่อน เรื่องนี้ จึงเป็นการแสดงให้เห็นวิกฤตที่เกิดขึ้นในสังคม และภาพของคนกลุ่มหนึ่งที่ต้องเบียดเสียดและดิ้นรนอยู่ในสังคมที่ตนรู้สึกแปลกต่างออกไป โอเอซีส จึงเป็นสัญลักษณ์ของแหล่งพักพิงของบรรดาผู้ที่ไม่อาจเป็นเนื้อเดียวกับสังคม ให้ออกมาแสดงตัวตนท่ามกลางหมู่คนชายขอบ บรรเทาและฟื้นฟูตัวเองให้พอรู้สึกผ่อนคลายลงได้บ้าง แต่ไม่ใช่สิ่งที่ถาวรคงทน เพราะอย่างไรก็ตามบางลายังคงอยู่แม้โอเอซีสล่มสลายนานแล้ว ดังนั้นเมื่อถึงเวลา คนเหล่านั้นต่างก็ต้องออกเดินทางต่อไปเพื่อค้นหา โอเอซีสแหล่งใหม่ต่อไป ท่ามกลางสังคมทะเลทรายแห่งการพัฒนา “อย่างว่า บางลาไม่เคยมีคำว่าลาก่อน”

เอกสารอ้างอิง

เกริกศิษฏ์ พละมาตร์. (2558). *เรากำลังกลายพันธุ์*. ปทุมธานี: นาคร.

คุณาพร ทองลอย และพัชลินจ์ จีนนุ่น. (2564). ระหว่างทางกลับบ้าน: การถวิลหาบ้านเกิดในกวีนิพนธ์ไทยที่ได้รับรางวัลซีไรต์ ปี 2562. *การประชุมหาดใหญ่วิชาการระดับชาติและนานาชาติครั้งที่ 12* (น.356-369). มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.

ชุติมา ประกาศวุฒิสาร. (2554). “บ้านเคยอยู่ อู่เคยนอน”: การโหยหาอดีตและการสร้างจินตภาพให้กับสตรีใน นวนิยายแม่เบี้ย, *วารสารสังคมศาสตร์*, *23*(1), 111-155.

เซอิจิ อุโดะ. (2558). อุปลักษณ์แห่งภาพหลอนในเรื่องสั้น “น้ำตก” ของกนกพงศ์ สงสมพันธุ์, *วารสารมนุษยศาสตร์*, *22*(1), 1-19.

ทัศนีย์ มีวรรณ. (2542). *การสร้างและการบริโภคสัญญะในปรากฏการณ์ชีวจิตและการทำหน้าที่ของสื่อมวลชน*. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ไทวิกา อิงสันเทียะ. (2555). *บริโภคนิยมและวิกฤตความเป็นชายในนวนิยายอเมริกันร่วมสมัย*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธงชัย วินิจจะกูล. (2543). การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ของอดีต: ประวัติศาสตร์ใหม่ในประเทศไทยหลัง 14 ตุลาคม. ใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ (บก.). *สถานภาพไทยศึกษา: การสำรวจเชิงวิพากษ์*. กรุงเทพฯ: ตรัสวิน.

ธัญญา สังขพันธานนท์. (2558). มาตุคามสำนึกและการโหยหาอดีตในกวีนิพนธ์ของเรวัตร์ พันธุ์พิพัฒน์ .*วารสารมนุษยศาสตร์*, *22*(2), 64-91.

นพพร ประชากุล. (2552). *ยอกอักษร ย้อนความคิด เล่ม 2 ว่าด้วยสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: อ่าน.

พัฒนา กิติอาษา. (2546). *มานุษยวิทยากับการศึกษาปรากฏการณ์โหยหาอดีตในสังคมร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

พิเชฐ แสงทอง. (2558). จากการโหยหาอดีตสู่การเสาะค้นเทพเจ้าในสิ่งเล็กๆ: หนึ่งทศวรรษแห่งการเปลี่ยนโฉมหน้าของกวีนิพนธ์ไทย ศึกษาจากกวีนิพนธ์รางวัลเซเว่นบุ๊คอวอร์ด (2547- 2557), *วารสารวิชาการสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, *21*(3), 45-85.

รุ้งนภา ยรรยงเกษมสุข. (2555). การโหยหาอดีต: ความเป็นอดีตในสังคมสมัยใหม่, *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย, 4*(2), 59-87.

วิทยา วงศ์จันทา. (2555). *การประกอบสร้าง "ความเป็นลาว" ในวรรณกรรมและสื่อภาพยนตร์ไทยร่วมสมัย*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิมลมาศ ปฤชากุล. (2559). "บ้านที่หายไปของความรัก" กวีนิพนธ์ว่าด้วยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและชายแดนใต้ในสถานการณ์ความรุนแรง, *วารสารสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษย์ศาสตร์, 22*(3), 205-213.

วุฒิชัย กฤษณะประกรกิจ. (2548). *หมุนโลกย้อน (นอสทัลเจีย) ในเมืองใหญ่ในวงเล็บ*. กรุงเทพฯ: แพรว.

เสาวณิต จุลวงศ์. (2556). วงวรรณกรรมไทยในกระแสหลังสมัยใหม่ (ตอนที่ 1), *วารสารสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษย์ศาสตร์, 19*(4), 9.

อัจฉรา ชลายนนาวิน. (2559). ยูโทเปีย: มิติทางสังคมศาสตร์. *วารสารการบริหารรัฐกิจและการเมือง*, *5*(2), 1-28.